
A mezőgazdasági gazdasági szervezetek differenciálódása

Sipos Aladár

Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

A gazdasági szervezetek differenciálódásának vizsgálatát nyolc éve végezzük. A tanulmányban először adunk átfogó képet e kutatás eredményeiről. A gazdasági szervezetek differenciálódását külön végeztük el a mezőgazdasági szövetkezetekre, a mezőgazdasági társaságokra és az élelmiszer-ipari szervezetekre. Ezek mindegyikét négy ismérv alapján osztjuk el egy-egy színvonal-skálán. Ezek a következők:

- a gazdaságok nagysága a bruttó termelési érték és a nettó árbevétel nagyságának megoszlása alapján;
- a gazdaságok eladósodásának mértéke szerint, amit az összes kötelezettségének az összes eszközállományhoz viszonyított százalékos aránya fejez ki;
- és végül a jövedelmezőség aránya alapján, amit az adózás előtti eredményeknek az árbevételhez viszonyított aránya mutat.

Terjedelmi korlátok miatt ebben a tanulmányban csak a mezőgazdasági szervezetek differenciálódásának főbb adatait mutatjuk be, azt is rövidítve. A hasonló módszerrel gyűjtött és feldolgozott adatokra támaszkodva vált lehetővé, hogy a mezőgazdasági szervezeteknek nemcsak a jelenlegi helyzetét, hanem jövőjét is megalapozottan előre jelezzük. Ebből kiderül, hogy a magyar agrárszektor üzemének mely típusai képesek rövid időn belül felzárkózni az EU piaciért folyó versenyben, melyeknek kell időt és hatékony segítséget adni, hogy behozzák lemaradásukat és mekkora lesz azoknak az üzemeknek a száma, amelyeknek aligha lesz esélyük a felzárkózásra.

A gazdasági szervezetek a könyvvitelt illetően két csoportra oszlanak. Egyszeres és kettős könyvvitelt vezetőkre. Ez 2003-ig van érvényben. Attól kezdve minden szervezet kettős könyvelést fog vezetni. Addig az egyes könyvelést vezetőket el kell hagynunk, mert mérlegadataik nem azonosak a kettős könyvelést vezetőkével. Az APEH 2000-ben 9749 mezőgazdasági, erdő- és vadgazdálkodási gazdasági szervezet adóbevallását dolgozta fel. Ebből az egyszeres könyvelést vezető vállalkozások aránya 32,9%, mivel ezek általában kisméretű szervezetek, a termelési erőforrásokból és az eredményből való részesedésük számarányuknál jóval kisebb. Így a gazdálkodó szervezetek tevékenységét, annak feltételeit és eredményességét a kettős könyvelést vezetők határozzák meg. A tanulmányban ezek adatait elemezzük.

A MEZŐGAZDASÁGI ÜZEMI STRUKTÚRA ALAKULÁSA

A mezőgazdasági üzemek mai struktúrája 1993-1994-re alakult ki. Ekkorra a korábbi 130 **állami gazdaság** és 1245 **termelőség-szövetkezet** helyén – termelőeszközeikben és munkaerőben megfogyatkozva – 1600 mezőgazdasági szövetkezet és 2030 gazdasági társaság jött létre. Szaporodott az

egyéni vállalkozók száma is, 1995-ben száma 28.330-ra ugrott, ami az utóbbi években csökkenő tendenciát mutat. Említést kell tenni a mezőgazdaságban működő közel 1.4 millió **egyéni gazdaságról** is. Ezek száma ugyancsak csökken, 2000-ben 958.3 ezer! Ez azt jelenti, hogy 1991-2000 között a visszaesés meghaladta a 30%-ot. A folyamat összefügg azzal, hogy nagyüzemek átalakulása következtében megszűnt a háztáji gazdálkodás, illetve az illetményföld használata, továbbá a termelési integrációk szétesése folytán a háztartások növekvő számban számolták fel a mezőgazdasági tevékenységet.

Az 1. táblázat adatai azonban azt mutatják, hogy leggyorsabban a gazdasági társaságok száma nő. Számuk 10 év alatt több mint tízszeresére emelkedett.

A gyors számszerű növekedés napjainkban is folytatódik. 2000-ben a mezőgazdaságban 6563 kettős könyvvitelt vezető gazdasági szervezet készített mérleget. Ez 336-tal (5,4%-kal) több az 1999. évinél. Ebből 1532 volt a szövetkezet (az előző évinél 33-al, 2,1%-kal kevesebb), és 4691 volt a gazdasági társaság (Kft., Rt.), az előző évinél 284-el, 6,6%-kal több. Az adatok összehasonlításánál feltűnik, hogy a nagyüzemekre, főleg a szövetkezetekre nehezedő gazdasági-politikai nyomás ellenére is alig változik a számuk. Ennek az a magyarázata, hogy a szövetkezetekben megindult egy kimenekülési hullám. Ennek során nemcsak egyes szövetkezetek alakultak át, több szövetkezetből kiváltak a kedvezőbb jövedelmezőségű tevékenységek és önálló gazdasági társaságokba szerveződtek. De az anyaszövetkezeteknél maradt a vagyonkezelés, a könyvelés, az integráció, stb. Ez az eredmény és a vagyon alakulásában is megmutatkozik. A polgári kormánykoalíció hatalomra lépésével nyilvánvalóvá vált, hogy a szövetkezetek nem sok esélyt kapnak problémáik rendezésére, netán megerősödésükre. Ezt egyértelművé tette a kormánykoalíció a parlamentben áteröltetett szövetkezeti külső üzletrészekről szóló törvénnyel, a földtörvénnyel, valamint a diszkriminációs támogatáspolitikával.

A gazdasági nyomás ellenére a mezőgazdasági szervezetek, az úgynevezett nagyüzemek igyekeznek ennek ellenállni, mert mégis csak 150-200 ezer ember megélhetéséről, 400-450 milliárd forint tőkeállomány működtetéséről és 3,5 millió hektár mezőgazdasági terület megműveléséről van szó. Így akár vagyonfelélés árán is védik létüket, egzisztenciájukat. Ez kényszerpályán való mozgást is jelent, mert vidéken pályát változtatni, a tőkét más ágazatban konvertálni nehéz feladat. Ezért számuk a gondok ellenére is inkább nő, mint csökken. E megállapítás – mint említettük – főleg a gazdasági társaságokra vonatkozik. A továbbiakban az 1. táblázatban szereplő szövetkezetek és gazdasági társaságok mérlegadatait elemezzük.

A mezőgazdaság, vad-, erdőgazdálkodás és halászat ágazatba sorolt működő gazdasági szervezetek száma
(az év végén)

Megnevezés	1990	1995	1999	2000	2001
Jogi személyiségű vállalkozás	1990	6042	8100	8561	8926
Ebből:					
- gazdasági társaság	445	3497	5159	5518	5933
- szövetkezet	1362	2101	1832	1886	1808
- egyéb jogi személyiségű vállalkozás	1105	1154	1182
- átalakulásra kötelezett gazdasági szervezet	4	3	3
Jogi személyiség nélküli társas vállalkozás	1118	2674	3669	4004	4152
Társas vállalkozás együtt	3108	8716	11769	12565	13078
Egyéni vállalkozás	...	28330	26434	26595	24583
Vállalkozás összesen	3108	37046	38203	39160	37661
Kettős könyvelést vezető gazdaság	3850*	4641	6227	6563	
Ebből:					
Jogi személyiségű gazdasági társaság	2030*	2856	4335	4619	
Szövetkezet	1640*	1591	1565	1532	-

Forrás: Mezőgazdasági termelés 2001. KSH, Időszaki tájékoztató. Mezőgazdasági és élelmiszer-ipari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai: 1992-1996 és 1997-2000 évi mérlegösszesítők. Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2001. KSH.

* 1993 évi adatok.

A MEZŐGAZDASÁGI SZÖVETKEZETEK DIFFERENCIÁLÓDÁSA

A mezőgazdasági szövetkezetek a bruttó termelési érték nagyság szerinti megoszlása

2000-ben 1532 mezőgazdasági szövetkezet készített feldolgozható és az APEH által elfogadott mérleget. A **bruttó termelési érték** nagysága szerinti megoszlásukat, néhány kiemelt adattal a 2. táblázat tartalmazza. A táblázatban a korábbi évekhez viszonyított elmozdulás érzékeltetése végett az 1998, 1999, valamint a 2000. évi adatokat mutatjuk be. A szövetkezetek szempontjából talán nem túlzó az 1991-1993 éveket gazdasági-társadalmi földrengésnek nevezni, mert ezekben az években veszítették el területük több mint 60%-át, munkaerejük 3/4-ét, és három év alatt gazdálkodásukban 53,3 milliárd forint veszteség keletkezett. 1995-től a piaci viszonyok javultak, a politikai nyomás enyhült, ami lélegzethez juttatta a szövetkezeteket, s megkezdik az új piaci viszonyokhoz való alkalmazkodást. 1998-tól – a FIDESZ-Kisgazda-MDF alkotta kormánykoalíció hatalomra kerülésével – ismét hideggé vált a szövetkezeteket körülvevő politikai-gazdasági klíma. Ez célzott és nyílt fenyegetésekben, az állami támogatások egy részének elvonásában, az értékesítési nehézségek növekedésében stb. nyilvánult meg. Ezek általában bizonytalanná tették a termelőszövetkezeteket. Lássuk a történetek hogyan hatottak a szövetkezetek gazdálkodására.

A 2. táblázat adatai szerint a szövetkezetek száma alig változott. Igaz, hogy 2000-ben 33-al (2,2%-kal) kevesebben küldtek be mérleget, de ez a szám pontosan megegyezik az 1997. évivel. A lényegi változás a **szövetkezeteken belül** van. **A kiskapacitású szövetkezetek száma erőteljesen nő, a közepes, főleg a nagykapacitású szövetkezeteké viszont gyorsuló ütemben csökken.** 1997 és 2000

közötti három évben a kisszövetkezetek száma 57%-kal csökkent, miközben a szövetkezetek száma mit sem változott. Ez a kicsik javára és a nagyok rovására bekövetkezett átrendeződés 1998 óta évről-évre gyorsabb méreteket ölt. 2000-ben a kedvezőtlen irányú átrendeződés következtében 18%-kal csökkent a nagykapacitású szövetkezetek száma az előző évhez képest.

A szövetkezetek legjobbainak igen drasztikus csökkenése teljesen ellentétes a tőke természetével, és a piaci törvényekkel. Nyilvánvaló, hogy ebben az átstrukturálódásban valami más indíttatású megfontolásnak kell lenni. A nagykapacitású szövetkezetek gazdasági társaságokká alakulnak át. A számok azt bizonyítják, hogy **a gazdasági társaságoknál a nagykapacitású szervezetek száma nő a legjobban**, ami – figyelembe véve a mezőgazdaság kedvezőtlen piaci és pénzügyi pozícióit – csak a szövetkezeteknek az átalakulásával magyarázható. Ez a mozgás aztán a szövetkezeteken belüli, és a szektorok közötti arányeltolódásokat, különösen a kapacitásra és a teljesítményekre vonatkozó adatokat is befolyásolja.

A másik szembevetendő jelenség, hogy a korábbi évekhez hasonlóan a mezőgazdasági **szövetkezetek nagyság**, teljesítőképesség szerint **nagymértékben szóródnak**. Az egy családi gazdaság termelését alig elérő szövetkezetek, és a több száz milliós nagyságú szövetkezetek között igen különböző kapacitású szövetkezetekkel találkozhatunk.

A skála felső harmadában találjuk azt a három csoportot, amelyek 25 millió forintnál kevesebb termelési értéket állítanak elő. Ezeket nevezhetjük kis, vagy **törpesszövetkezeteknek**. Számuk 2000-ben 786 volt, 14%-kal, 98-cal több, mint egy évvel ezelőtt. A szövetkezetek több mint fele – 51,3%-a – tartozott ebbe a csoportba. Amint korábban is megállapítottuk, túl gyors a szövetkezetek lecsúszása, tömeges meggyengülése. Két évvel

korábban még csak egyharmaduk tartozott ebbe a kategóriába. A szövetkezeteknek ez a csoportja nagy számuk és 50% feletti arányuk ellenére a bruttó termelési értéknek mindössze 1,8%-át, az árbevételnek 7%-át adja. A szövetkezeti dolgozók 5%-át foglalkoztatják. Egy szövetkezetre átlagosan 2,9 dolgozó jut. Minden fontosabb mutató alapján ezek alig nagyobbak egy közepes családi gazdaságnál. Problémájukat jól mutatja, hogy saját tőkeállományuk két év alatt egyharmaddal csökkent, **gazdálkodásuk évek óta veszteséges**. Szívósságukat a mögöttük álló gazdasági szervezeteknek, a tagok ragaszkodásának köszönhetik. Mezőgazdasági tevékenységük minimális, amit jelez a földbérleti díjből való 1,9%-os részesedésük.

A közepes nagyságú szövetkezetek – amelyek bruttó termelési értéke 25-100 millió forint között mozog – száma 2000-ben 266 volt. A szövetkezetek 17,4%-a tartozott ebbe a csoportba. Számuk az előző évhez képest 27-tel (10%-kal) csökkent. A szektor termelési értékéből 8%-kal, árbevételéből 9,6%-kal részesednek. A foglalkoztatottak száma is csökkenő. 2000-ben mindössze 4,5 ezer embert foglalkoztattak, ami egy szövetkezetre vetítve 17 főt jelent. Mivel ez átlagos statisztikai létszám, és a mezőgazdaságban nem lehet évente ledolgozni a 250 munkanapot, így valójában ennél több ember megélhetését biztosítják. A 2000. év többségüket meggyötörte, amit jelez a saját tőkeállományuk 10%-os csökkenése, továbbá az évek óta tartó veszteséges gazdálkodás. Adósságállományuk még elviselhető lenne, mert a saját tőke 68%-át, az eszközállományuk pedig 42%-át teszi ki. Ehhez azonban több jövedelem kellene. Szívósságukat a megélhetéshez, a munkához való ragaszkodás, és a rendelkezésre álló mintegy 25 milliárd forint eszközállomány működtetésének, a föld megművelésének kényszere adja. Felszámolásuk esetén az eszközállomány nagy része kiesne a termelésből, a föld pedig műveletlenül maradna.

A nagykapacitású szövetkezetek 100 millió forintnál nagyobb termelési értéket állítanak elő. Számuk 2000-ben 480 volt, az összes szövetkezet 31%-a tartozott ide. Számuk – ahogy ezt korábban is jeleztük – évről-évre erőteljesen csökken. Ebben a 480 szövetkezetben koncentrálnak a szektor teljesítményének 85%-a, itt képződik a szövetkezeti termelési érték 90%-a, náluk van az eszközállomány 82%-a, a saját tőke 83%-a. A szövetkezeti munkaerő 85%-át is itt foglalkoztatják, összesen 39 ezer embert, egy gazdaságra átlagosan 81 foglalkoztatott jut. A földbérleti díj 89%-át is ez a csoport fizeti, ami arra enged következtetni, hogy a szövetkezetek által hasznosított föld döntő részét a nagy szövetkezetek művelik.

Főleg a gazdasági társaságokká való átalakulás miatt ennek a csoportnak is évről-évre csökken a teljesítménye. 2000-ben például folyó áron számolva 13%-kal csökkent a termelési értékük, a foglalkoztatottak száma pedig 26%-kal (12 ezer fővel) lett kevesebb az előző évhez képest. Saját tőkeállományuk egy-két év alatt 20%-kal apadt. Problémájuk a bizonytalanság mellett a **jövedelemhiány**. A 2000. évet 3,1 milliárd forint veszteséggel zárták. Adósságállományuk elviselhető, mert saját tőkéjüknek „csak” 65%-át, eszközállományuknak pedig 40%-át terheli. Ha jövedelmük nőne, ezt néhány év alatt rendezni tudnák. Az adatok tehát azt a lehangoló képet mutatják, hogy a szövetkezetek derékhadának tartott csoportja is az évek óta tartó politikai, jogi diszkrimináció miatt a kiüresedés lejtőjére csúszott. Az elkövetkező két év eldönti, hogy ezen a lejtőn meg tudnak-e állni, esetleg visszafordulni, vagy a szövetkezeti szellemet és elhivatottságot feladva gazdasági társasággá (Kft, Rt.) alakulnak át. Az elmondottakat a 2. táblázat adatai támasztják alá.

2. táblázat

A mezőgazdasági szövetkezetek megoszlása a bruttó termelési érték nagysága szerint

Egy szövetkezetre jutó bruttó termelési érték	Gazdaságok száma			Bruttó termelési érték (mrd. forint)			Foglalkoztatottak száma (1000 fő)		Saját tőke (mrd. forint)		Az adózás előtti eredmény (mrd. forint)	
	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000
5 millió forint alatt	320	485	556	0,3	0,2	0,3	0,8	0,7	4,8	5,6	-1,0	-0,9
5,1-15,0 millió forint	110	135	136	1,0	1,3	1,2	0,8	0,7	3,6	2,5	-0,7	-0,9
15,1-25,0 millió forint	74	68	94	1,4	1,3	1,9	0,0	0,8	2,5	1,9	-0,2	-0,7
25,1-50,0 millió forint	139	132	125	4,9	4,7	4,6	2,0	1,2	6,0	5,4	-1,3	-0,8
50,1-100,0 millió forint	173	161	141	13,2	12,1	10,3	4,9	3,3	11,0	9,9	-2,4	-1,3
100,1-250,0 millió forint	322	301	233	52,6	49,8	39,0	16,6	11,1	41,8	31,4	-5,6	-2,3
250,1-500 millió forint	222	197	161	77,5	69,3	58,0	18,9	13,5	57,5	45,6	-3,8	-1,2
500 millió forint felett	110	86	86	91,4	73,1	69,8	17,0	14,2	58,9	48,7	0,4	0,4
Összesen	1470	1565	1532	242,4	211,8	185,4	61,6	45,7	181,1	150,9	-14,6	-7,8

Forrás: APEH 1998, 1999, 2000 évi mérlegösszesítők

A mezőgazdasági szövetkezetek eladósodottság szerinti megoszlása

A mezőgazdasági üzemeket terhelő **adósságállomány** ugyancsak súlyos teherként nehezedik a szövetkezetekre. Súlyosságát mutatja, hogy a **90-es években a szövetkezetek gyors ütemben adósodtak el.** 1998-ig már 122 milliárd forint adósságot halmoztak fel, majd 1999-től csökkenni kezdett az adósság. Ez azonban nem az adósságtörlesztés, vagy a gazdálkodás javulása miatt, hanem a szövetkezetek egy részének kiválása, gazdasági társasággá való alakulása miatt következett be. Bár az adósságtömeg az 1999 évi 114 milliárdról 2000-ben 102 milliárd forintra csökkent, de az 1000 forint eszközállományra jutó adósság 394 forintról 414 forintra, az 1000 forint saját tőkére jutó pedig 611-ről 678 forintra emelkedett. Az adósság relatív súlya az elmúlt 8 évben kétszeresére növekedett. Még néhány ilyen év és a szövetkezetek saját tőkéje teljesen adóssággal lesz leterhelve. Belátható, hogy ennek a folyamatnak lényeges a következményei.

A szövetkezetek adósságállománya tehát akuttá, mozdulatlaná vált, miközben a **jövedelmük drasztikusan csökken.** Az adósságteher csökkenése

jelentősen növelné a szövetkezetek jövedelmezőségét. A kettő összefügg, mert a nagy adósságteher miatt lehetetlen a jövedelmet növelni, az alacsony jövedelem pedig nem teszi lehetővé az adósságtól való megszabadulást. Ez igazi adósságcsapda, amelybe az 1992-1993 évi kormány taszította a szövetkezeteket (a mezőgazdasági társulásokat). A kiutat viszont mind a mai napig nem dolgozták ki. A probléma a kormány és a bankok összefogása, egyeztetése nélkül aligha oldható meg. Bízunk benne, hogy az új kormány megoldja ezt a problémát.

Az adósságállományon belül 2000-ben a **hosszúlejáratú** hitelállomány 7,6 milliárd forinttal, a **rövidlejáratú** hitelállomány 4,6 milliárd forinttal csökkent. Ezt a kapott **hitelkedvezmény** igénybevétele tette lehetővé. Az elmondottakat a **3. táblázat** adatai bizonyítják. Az adatok egyértelműen jelzik a probléma súlyosságát és mélyülését. A szövetkezetek eladósodottságának mértéke és aránya továbbra is egyik fő problémája a kiegyensúlyozott gazdálkodásnak, a korszerűsödésnek, a fejlődési pályára való átállásnak.

3. táblázat

Adósságállomány a mezőgazdasági szövetkezetekben

Me.: Milliárd Ft

Év	Összes kötelezettség	Ebből		1000 forint	
		hosszú lejáratú	rövid lejáratú	eszközállományra	saját tőkére
1992	68,5	9,7	58,8	208	
1993	66,1	9,5	56,7	215	276
1994	57,5	9,8	47,7	196	149
1995	62,0	12,5	49,5	207	266
1996	80,0	16,1	63,9	248	336
1997	102,7	33,1	69,5	303	436
1998	121,5	40,3	81,2	357	531
1999	114,5	34,2	80,4	394	611
2000	102,4	26,6	75,8	414	678

Forrás: AKII: A mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai. Budapest, 2001, továbbá a 2000 évi mérlegbeszámoló.

A szövetkezetek eladósodottsága természetesen nagyon differenciált, vannak kevésbé, közepesen és nagyon eladósodott szövetkezetek. Ennek bemutatása céljából a szövetkezeteket egy adósságskálán helyeztük el. A skála különböző csoportjaiba aszerint kerültek be a szövetkezetek, hogy az összes kötelezettségük hány százalékát teszi ki az összes eszközállománynak. Minél kisebb ez a százalék, annál kevésbé, minél nagyobb annál jobban eladósodott a csoport. A skála nyolc adósságcsoporthat tartalmaz, de a könnyebb elemezhetőség kedvéért három csoportba vonjuk össze őket. Eszerint **kevésbé eladósodott**nak nevezhetjük azokat, ahol nincs adósság vagy eszközállományuk legfeljebb 20%-át éri el. **Közepesen eladósodott** csoportnak minősíthetjük azokat a gazdaságokat, ahol az adósságállomány az eszközállomány 20,1-50%-a között van. Itt már jelentős erőfeszítésre van szükség az adósságállomány visszafizetésére.

A **nagyon eladósodott** szövetkezetek csoportjába kerültek adósságállománya meghaladja az eszközállomány 50%-át. Ez elég súlyos állapot és szinte lehetetlen az adósságtól saját erőből megszabadulni. Az adósságskálát és hozzá néhány fontos adatot a **4. táblázat** tartalmazza, mégpedig az időbeni változás figyelemmel kísérése miatt három év (1998, 1999, 2000) távlatában. (Meg kell jegyeznünk, hogy ebben a csoportosításban kilenccel kevesebb szövetkezet szerepel, mert kilencnek nincs eszközállománya, így a skálára sem lehetett őket felhelyezni. Ez azonban az elemezhetőséget és az összefüggések megállapítását egyáltalán nem zavarja.)

A **4. táblázat** tanúsága szerint 2000-ben az 1513 szövetkezetből 382 szövetkezet (az összes 25%-a) a kevésbé, 541 szövetkezet (az összes 36%-a) a közepesen és 600 szövetkezet (az összesek 39%-a) a nagyon eladósodott kategóriába került. A táblázat adatai azt mutatják, hogy 2000-ben nőtt a nagyon eladósodott szövetkezetek száma és aránya,

ugyanakkor csökkent a kevésbé és a közepesen eladósodottaké. Az igazi problémát az jelenti, hogy számuk 1997-ben 401, 1998-ban 466, 1999-ben 562, 2000-ben pedig már 600 volt.

A kevésbé eladósodott 382 szövetkezet – ahol az összes adósságállomány az eszközérték 20%-a alatt van – jellemzője, hogy a szövetkezeteket terhelő, összesen 102 milliárd forint kötelezettségből 3,4 milliárd forint (3,4%-a) terheli ezt a csoportot. Vagyis egy szövetkezetre átlagosan 9 millió forint adósság jut. Ezzel szemben 31 milliárd forint eszközérték és 28 milliárd forint saját tőke állítható. A fedezettségi arány tehát jó, mert 9,1, illetve 8,4-szerességet mutat. A visszafizetés itt nem okoz különösebb megterhelést, annak ellenére, hogy 2000-ben csak 210 millió forint nyereségre tett szert. A csoportot uralkodó a kisservezetek (76%), de kisebb mértékben találhatók itt közepes nagyságú és nagy szervezetek is (18, illetve 6%).

Egy gazdaságra vetített áruterelésük nagysága 58 millió forint. Ez a csoport a szektor bruttó termelési értékének mindössze 9,4%-át, áruterelésének 9,8%-át adja, a keresők 11%-át foglalkoztatja. A szövetkezeti szektor kapacitásának mintegy 10%-a felett rendelkezik, vagyis **a szektor kapacitásának egytizede működik adósságmentesen, vagy kis adóssággal terhelten.**

A közepesen eladósodott 541 szövetkezet – ahol az összes adósságállomány az eszközérték 20,1-50%-át terheli – jellemzője, hogy a 102 milliárd forint adósságból 50 milliárd forint (50%) ezt a csoportot terheli. Egy szövetkezetre 93 millió forint adósság jut. Ezzel szemben 146 milliárd forint eszközérték és 98 millió forint saját tőke áll. Vagyis itt a fedezeti arány már csak 2-2,5-szeres. Ez azt jelenti, hogy **a szövetkezetek mintegy 40%-ánál gond a hitel saját erőből történő visszafizetése.** Ehhez valamilyen kedvezményes törlesztési lehetőségre vagy hitel elengedésre volna szükség. Az ide tartozó szövetkezetek jobbik fel ki tudja izzadni magából a törlesztést, de ennek az az ára, hogy eszközeiket nem tudják korszerűekre cserélni. Technológiájukat extenzív irányba változtatják, a hatékonyság rovására is takarékoskodnak a vetőmaggal, a műtrágyával, növényvédőszerrel stb. Ezáltal visszafogják a szövetkezetek, sőt az egész magyar mezőgazdaság fejlődését, illetve válságból való kilábalását is. Pedig ez a csoport állítja elő a szövetkezet bruttó termelésének 60%-át, áruterelésének 56%-át, foglalkoztatja a keresők 60%-át. „Döntő láncszemet” foghatna meg a kormány, amennyiben ezeket segítené ki az adósságcspadából való kikerülésben. A csoport adósságproblémája mintegy 40 milliárd forint hitel-elengedéssel, átütemezéssel, kedvező kamatozású és törlesztésű hitelcserével megoldható lenne. A jelenlegi jövedelmezőségi viszonyok és támogatási módszerek mellett nincs lehetőség, hogy ezeknek a gazdaságoknak a többsége visszafizesse adósságát. A közepesen eladósodott szövetkezetek csoportjának többségét – 72%-át – a közepes és nagy gazdaságok alkotják. A szektor kapacitásának mintegy 60%-át működtetik.

A nagyon eladósodott 580 szövetkezet, a szövetkezetek 39%-a – ahol az összes adósságállomány meghaladja az eszközérték 50%-át – a szektor 102 milliárd forintot kitevő adósságállományából 48,5 milliárd forintot (az összes adósság 48%-át) viseli. Egy gazdaságra 80 millió forint adósság jut. Ez kisebb ugyan, mint az előző csoporté, de jóval kisebb a fedezeti összeg is. Itt a 48,5 milliárd forintot kitevő adóssággal szemben csak 69 milliárd forint eszközállomány és 25 milliárd forint saját tőke áll. A fedezeti mutató tehát alig egyszeres. Ráadásul 174 szövetkezetnek már nincs is saját tőkéje. A jövedelmezőségi viszonyok is rosszak, mert a csoport egésze veszteséges. 2000-ben 6,5 milliárd forint veszteséggel növelték a korábbi éveket. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy **ebből a csoportból igen kevés hitel visszafizetésére lehet számítani.** Ami hiteltörlesztés történik, annak nagy része vagyoneledásból, felszámolásból, végelszámolásból származik, vagy maga az erőltetett hiteltörlesztés a felszámolás irányába viszi a gazdaságot. Egyedi elbírálás alapján legjobb lenne az adósságállomány nagy részét elengedni, és ezáltal lehetőséget adni az idetartozó szövetkezeteknek, hogy új életet kezdjenek. Egy részük biztosan élne a lehetőséggel. A túlzottan eladósodott szövetkezetek csoportja adja a szövetkezeti szektor bruttó termelésének 31%-át, áruterelésének 34%-át, foglalkoztatja a dolgozók 29%-át, és az eszközállománynak 28%-ával rendelkezik. A csoport tehát jelentős erőforrással és kapacitással – a szövetkezeti szektor közel harmadával – rendelkezik ahhoz, hogy könnyen le lehessen mondani róluk.

Az adósság nagysága különösen veszélyes és visszafordíthatatlanná vált azoknál a szövetkezeteknél, melyek már elvesztették saját tőkéjüket (ilyen 174 van), vagy a saját tőkét meghaladó adósságállomány terheli őket. Az utóbbiak száma 2000-ben 435 volt, 25-tel több, mint az előző évben. Az eladósodás miatt tehát reménytelen helyzetbe került mintegy 600 szövetkezet, 50-nél több, mint az előző évben.

Az eladósodottság nagysága szerinti csoportosításnál a tényezők összefüggéséből adódóan elég határozottan vetődik fel bizonyos szövetkezeteknél, szövetkezeti csoportoknál az adósság elengedése vagy kedvezőbb hitelekkel (támogatással) történő kiváltása. Ezzel a szövetkezeteket meg lehetne menteni attól a teheről, amely mindaddig visszafogja fejlődésüket, és bizonytalan helyzetben tartja őket, amíg attól meg nem szabadulnak. Ezt a problémát egyedi felülvizsgálattal összekötve – számításaink szerint – 1997-ben még 40-45, 1998-ban már körülbelül 60, 1999-ben 65-70, 2000-ben már 85-90 milliárd forintból lehetne megoldani. A probléma görgetése évről-évre nagyobb gazdasági kárt okoz, akár a visszafizethetetlen adósságállomány növekedése, akár ezekben a szövetkezetekben felhalmozott termelőerő tönkremenete miatt.

A mezőgazdasági szövetkezetek megoszlása az eladósodottság nagysága szerint

Az összes kötelezettség az összes eszközállomány %-ában	Gazdaságok száma			Összes eszközérték Milliárd Ft		Összes kötelezettség Milliárd Ft		Nettó árbevétel Milliárd Ft		Adózás előtti eredmény Milliárd Ft	
	1998	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000
Nincs adósság	29	66	78	0,4	0,5	0,0	0,0	0,6	1,0	-0,0	0,0
1-10% adósság	143	188	169	14,4	11,8	0,7	0,5	9,2	6,6	-0,5	0,0
10,1-20% adósság	148	140	135	27,1	18,9	4,5	2,9	21,3	14,7	0,3	0,2
20,1-30 % adósság	234	200	192	56,4	52,2	14,2	13,4	45,3	44,0	-0,6	0,4
30,1-50% adósság	440	404	349	125,9	94,2	49,0	37,0	108,1	84,1	-5,6	-02,0
50,1-75% adósság	253	274	237	51,6	50,6	30,1	29,4	47,4	50,9	-4,3	-2,8
75.1-100% adósság	105	153	166	10,8	13,5	9,4	11,5	18,0	16,9	-1,6	-1,6
100% feletti adósság	108	135	177	4,2	5,4	6,2	7,6	5,1	9,2	-2,2	-2,0
Összesen	1460	1560	1523	290,8	247,2	114,6	201,4	255,0	227,3	-14,6	-7,8

Forrás: APEH mérlegösszesítők

A mezőgazdasági szövetkezetek jövedelmezőség szerinti megoszlása

A mezőgazdasági üzemeknek, így a mezőgazdasági szövetkezeteknek is a másik nagy problémája a **jövedelemhiány**. Jövedelem nélkül pedig nem lehet beszerezni a termeléshez szükséges korszerű anyagokat, eszközöket, a dolgozók jövedelmét – életszínvonalát – javítani stb. Ha a jövedelemhiány egy egész ágazatot, vagy szektort érint, akkor ott megáll a fejlődés, romlik az eszközök kihasználtsága, a szervezetlenség és a perspektívátlanág lesz úrrá. Sajnos a szövetkezetek ezt az állapotot átérték, amikor is a rendszerváltás hevében az 1990-1994 évben kormányzó koalíció valóságos pergőtűzet zúdított a mezőgazdasági szövetkezetekre azzal a nem titkolt szándékkal, hogy kiiktassa a piaci szereplők sorából. Ennek a szakmailag és társadalmilag eléggé el nem ítélt szándéknak a megvalósítására jogi, gazdasági és politikai eszközöket egyaránt bevetettek. Az eredmény a szövetkezetek tömeges felbomlásában, a termelés visszaesésében mutatkozott meg. Ennek a politikának a káros hatásait évtizedek múlva lehet csak helyreállítani, mert ezzel a termelési tényezők között (föld-, gép-, épület-, munkahely) olyan aránytalanságok jöttek létre, és olyan üzemszerkezet alakult ki, amelyet nem lehet pénzzel, jó szándékú jogszabályokkal pótolni. Ennek a folyamatnak egyik megnyilvánulása a szövetkezeti jövedelmek drasztikus csökkenése, illetve a korábbi jövedelmező gazdálkodás mérhetetlen veszteségbe való átváltása. A szövetkezetek jövedelmének 1989-2000 évek közti alakulását az 5. táblázatban foglaltuk össze. Ebben látható, hogy az 1989 évi közel 13 milliárd forintos jövedelem milyen gyorsan elillant és ezt két év múlva, 1991-ben már 10,8 milliárd forint veszteség váltotta fel. A mélypont 1992-ben volt, a mikor a szövetkezetek 27,5 milliárd adózás előtti veszteséget mutattak ki. A mélyrepülés 1994-ben is folytatódott, mert az évet még mindig 9,3 milliárd forint veszteséggel zárták. A helyzet 1994-től kezdett enyhülni, amikor a szektor egészében 2,2 milliárd forint nyereség keletkezett. Minőségi változás 1995-

ben volt, amikor a nyereség megnégyszereződött, és 9,1 milliárd forintra nőtt. 1996-ban tovább javult a jövedelmezőség, 12,2 milliárd forint lett, 33%-kal több, mint az előző évben. Ezzel a szövetkezetek nominális jövedelme elérte az 1989 évi összeget. Tudjuk azonban hogy az infláció ez időszak alatt az árakat ötszörösére növelte. Így az 1996-ban keletkezett 12,1 milliárd forint 1989 évi árakon számolva csak 2,4 milliárd forintnak felel meg. Ez pedig ötödét sem éri el (18,5%-a) az 1989 évének. 1997-ben azonban már nemcsak megtorpant, de vissza is esett a szövetkezetek jövedelme, mert az évet 9,5 milliárd forint nyereséggel zárták, ami 78%-a az előző évének. A szövetkezetek számára a romló tendenciát 1998 év felgyorsította, mert 7 millió forint veszteséget hozott. A tendencia 1999-ben fokozódott, s ezt az évet a szövetkezetek 14,4 milliárd forint veszteséggel zárták. 2000-ben a veszteség megfelelő volt, de még így is 7,7 milliárd forint lett. Az 1998 óta zajló folyamatok kísértetiesen hasonlít az 1990-es évek elejéhez, mert akkor is és most is padlóra kerültek a szövetkezetek. És ahogy akkor is, most is e mögött főleg a jobboldali kormány szövetkezetellenes magatartása húzódtott meg.

Az 5. táblázat a jövedelmet az árbevételhez viszonya is kimutatja. Amíg 1989-ben a jövedelem az árbevételnek 3,8%-át tette ki, 1996-ban pedig elérte a 4,8%-át, addig 1997-ben 3,5%-ára esett vissza. 1998-ban gyakorlatilag az árbevétel nem tartalmazott nyereséget, 1999-ben és 2000-ben viszont minden 1000 forint árbevétel 57, illetve 3 forint veszteség keletkezett. Pedig a jövedelemre nagy szükség volna, mert a szövetkezetek eszközállománya az elmúlt tíz évben annyira leromlott, továbbá – ahogy az előző fejezetben láttuk – olyan adósságtömeg halmozódott fel, hogy évente legalább 30-40 milliárd forint jövedelemre volna szükség. A jelenlegi gazdasági körülményeket figyelembe véve megállapítható, hogy azok a nemzetgazdasági ágazatok képesek a tartós növekedési pályára állni és ott is maradni, ahol az árbevétel-arányos jövedelem meghaladja a 10%-ot. Az ipar dinamikus ágazataiban, továbbá egyes szolgáltatásokban ez még nagyobb is.

Az adózás előtti eredmény a mezőgazdasági szövetkezetekben

Év	Adózás előtti eredmény Millió Ft	Az árbevétel %-ában
1989	12.877	3,8
1990	7.995	2,0
1991	-10.819	-3,7
1992	-27.466	-15,5
1993	-9.293	-5,9
1994	2.174	1,3
1995	9.142	4,3
1996	12.142	4,8
1997	9.481	3,5
1998	-7	-0,0
1999	-14.403	-5,7
2000	-7.668	-3,3

Forrás: A mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai. AKII Budapest, 1997, 1998, 1999. APEH Mérlegösszesítők

A szövetkezetek jövedelmezősége és az ebből származó gondok természetesen nem egyformák, azok nagyfokú szóródást mutatnak. Érdeklődésre tarthat számot ezért, hogy a szövetkezetek 2000-ben milyen eredményesen gazdálkodtak. Mennyi volt közöttük a veszteséges, milyen arányban található a közepesen és a magas nyereséggel gazdálkodók.

A vizsgálat elvégzésére jövedelmezőségi skálát készítettünk, amely a szövetkezeteket az **árbevétel arányos jövedelem** százaléka alapján sorolta a skála különböző csoportjaiba. A skála kilenc csoportot tartalmaz. A könnyebb áttekinthetőség és az összefüggések markánsabb megjelenítése érdekében azonban három fő csoportba vonjuk össze a szövetkezeteket. A veszteséges gazdaságok a skála legalacsonyabb csoportjába kerülnek. A 2000 évi jövedelmezőségi viszonyokat figyelembe véve a **közepes jövedelmezőségű** gazdaságok csoportjába a 0,1-10% közötti nyereséget elért gazdaságokat soroljuk. Egyértelműen **magasan jövedelmező** gazdaságok csoportjába kerülnek azok a szövetkezetek, ahol ez a mutató a 10%-ot meghaladja. A gazdaságoknak a jövedelmezőségi skálán való megoszlását és néhány fontosabb adatot a 6. táblázat tartalmazza. A részletekbe menő elemzés helyett – amelyre a táblázat adatai egyébként lehetőséget kínálnak – csak a legfontosabb összefüggéseket elemezzük.

A mérleget készítő 1532 szövetkezettel szemben itt csak 1335 szerepel a táblázatban, mert 197-nek nem volt árbevétele, így a mutatót nem lehetett náluk kiszámolni. Egyébként valamennyi a kisméretű szövetkezet csoportjába tartozik, és túlnyomó többségük a veszteségesek számát gyarapítja. Ezt ismerte a jövedelmezőségre vonatkozó következtetéseinket határozottabban fogalmazhatjuk meg, mert ezek csak erősítenék a tendenciákat.

A 6. táblázat adataiból kitűnik, hogy a szövetkezetek milyen nagy számban és arányban csúsznak át a veszteséges kategóriába. A veszteség összege is tetemesen nőtt, mert ez a csoport 1998-ban 11,9, 1999-ben 20, 2000-ben pedig 7,7 milliárd forintot gyűjtött össze. **2000-ben 672 szövetkezet**

zárta az évet veszteséggel, ami a szektor 50%-át tette ki. Ha ehhez az árbevétel nélkülieket is hozzávesszük, akkor a veszteségesek aránya 57%. Ez megdöbbentően magas arány, pláne ha figyelembe vesszük a veszteség nagyságát is, ami 7,7 milliárd forint. Egy szövetkezetre 11,4 millió forint veszteség jut. **A veszteség két éve valamennyi gazdaságkategóriát** – kicsit, középest és nagyot – **közel egyforma** – 40-45%-os – **arányban érint.** Ha ehhez a teherhez még hozzászámítjuk a 44,4 milliárd forint adósságállományt is – ami egy gazdaságra 66 millió forintot jelent, akkor ez a **kettős teher** már elég nagy ahhoz, hogy tönkretégye ezeket a gazdaságokat. Márpedig itt jelentős kapacitások további sorsáról van szó. Ezek a veszteséges szövetkezetek a bruttó termelési értékből 36%-kal, az árbevételből 37%-kal részesednek és a munkaerő 44%-át foglalkoztatják. Megrendülésük tehát a szövetkezeti szektor termelésének több mint a harmadát határozottan veszélyezteti, nem is beszélve az itt dolgozók családjáról és még nagyobb számú földtulajdonosról, akiknek a földjét bérlik.

De a nyereséges szövetkezetek sem gondmentesen zárták az évet, mert az ő nyereségük is megcsappant. A csoport az 1998 évi 12, majd az 1999 évi 5,6 milliárd forint nyereség után 2000-ben 6,5 milliárd forint nyereségre tett szert. A jövedelemképződésben tehát 1998-ban megindult **negatív fordulat felgyorsult**, ami a következő években igen kellemetlen következményeket fog okozni a szövetkezetek gazdálkodásában és ezzel a falvak amúgy is gondterhelt életében.

A nyereséges szövetkezetek száma 2000-ben 663 volt, ami a szövetkezetek 43%-át tette ki. Túlnyomó többségük, 497 gazdaság – 75%-uk – **közepesen jövedelmező**, ami azt jelenti, hogy adózás előtti nyereségük az árbevételnek 0,1-10%-át teszi ki. A nyereségük összege 3,5 milliárd forint volt, egy szövetkezetre tehát 7 millió jutott. Ez nem sok, különösen, ha figyelembe vesszük a csoport 50 milliárd forintot meghaladó adósságállományát. Ebből az idetartozó szövetkezetek többsége nagyon kevés fejlesztést tud megvalósítani. Pedig ezek a szövetkezetek a bruttó termelés értékből és az árbevételből egyaránt 57-57%-kal részesednek. Ővük a szektor eszközállományának 58%-a, ezek foglalkoztatják a dolgozók 51%-át. A csoportot alkotó szövetkezetek 72%-át a közepes és a nagyszövetkezetek teszik ki, míg a kiskapacitású gazdaságok 28%-ot képviselnek. A közepes jövedelmezőséggel gazdálkodó szövetkezetek a szektor kapacitásának közel 60%-át működtetik.

A **jól jövedelmező szövetkezetek** száma – ahol az adózás előtti nyereség az árbevétel 10%-át meghaladja – 2000-ben mindössze 166 volt, az összesnek 11%-a, a nyereségeseknek 25%-a. Nyereségük összege 3 milliárd forint volt, ami azt jelenti, hogy egy gazdaságra 18 millió forint jutott. Még ez is kevés ahhoz, hogy abból jelentős fejlesztéseket lehetne megvalósítani. De azt is figyelembe kell venni, hogy ezt a kis létszámú, jól jövedelmező csoportot is 6,8 milliárd forint adósság terheli, ami egy szövetkezet átlagában 41 millió

forintot jelent. A csoport túlnyomó részét – 66%-át – a kiskapacitású szövetkezetek képezik. A közepes kapacitásúak 21%-kal, a nagykapacitásúak 13%-kal képviseltetik magukat.

A megcsappant számú jól jövedelmező szövetkezeti csoport a szövetkezeti szektor

kapacitásának 2000-ben csupán a 7%-át képviselte. A bruttó termelési értékből 6,9%-kal, az árbevételből 6%-kal, az eszközállományból 8,8%-kal részesednek és náluk dolgozik a foglalkoztatottak 5,6%-a, 2522 fő.

6. táblázat

A mezőgazdasági szövetkezetek megoszlása a jövedelmezőség nagysága szerint

Adózás előtti eredmény az árbevétel %-ában	Gazdaságok száma			Adózás előtti eredmény Millárd Ft			Árbevétel Millárd Ft			Összes kötelezettség Millárd Ft			Foglalkoztatottak száma 1000 fő
	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1998	1999	2000	2000
Veszteséges gazdaságok	670	893	672	-11,9	-20	-14,1	90,6	138,7	84,6	46,6	68,1	44,4	19,8
0-3% közötti nyereség	276	272	313	0,8	0,8	1,0	74,5	67,6	84,1	30,5	28,2	32,3	15,0
3,1-6% közötti nyereség	135	78	109	1,9	1,0	1,2	44,8	25,4	24,6	16,8	8,4	11,7	5,8
6,1-10% közötti nyereség	101	43	75	3,2	0,9	1,2	42,9	11,6	15,4	14,8	3,5	6,2	2,5
10-15% közötti nyereség	65	21	49	2,1	0,5	0,8	17,2	4,5	7,2	5,9	2,8	3,3	1,4
15,1-20% közötti nyereség	28	20	28	1,2	0,7	0,5	6,9	4,3	2,6	2,4	1,1	1,8	0,5
20,1-25% közötti nyereség	16	8	18	0,5	0,0	0,4	2,1	0,2	1,9	0,9	0,1	0,4	0,1
25,1-30% közötti nyereség	8	11	10	0,4	0,3	0,1	1,3	1,0	0,3	0,7	0,5	0,1	0,1
30% feletti nyereség	62	50	61	2,4	1,3	1,2	4,3	1,8	1,7	2,6	1,1	1,1	0,4
Összesen	1361*	1396*	1335*	0,5	-14,4	-7,7	284,6	255,0	227,4	121,2	11,8	101,4	45,6

*1998-ban 109,1999-ben 169, 2000-ben 197 gazdaságban nem volt árbevétel

Forrás: APEH összesítő, 1997, 1998, 1999 év.

KÖVETKEZTETÉSEK A SZÖVETKEZETEK JÖVŐJÉRE

Miután megvizsgáltuk a szövetkezetek három ismérve szerint történő szóródását, az egyes ismérvek alapján meg tudtuk állapítani a gyenge, közepes és jó szövetkezetek számát és kapacitását, kísérletet tettünk arra, hogy az elkövetkező évekre felvázoljuk fejlődési pályájukat. A jövő fejlődést ugyanis a már lerakott gazdasági alapok, kiépült piaci kapcsolatok és a jövedelemtermelő-képesség alakulása határozza meg. Ezek az alapok és kapcsolatok a gazdaságok nagyságában, eszközállományuk volumenében és korszerűségében, eladósodottságukban, likviditási és jövedelmezőségi helyzetükben érhető tetten és jelentősen determinálják a jövőt is. A differenciálódás vizsgálatánál tapasztaltuk, hogy a szövetkezetek ugyancsak szélsőséges értékeket mutatnak. Egy-egy gazdaság, vagy gazdaságcsoport jövőbeni megítélését bonyolítja, hogy a gazdaság egyik ismérve alapján a színvonalskála előkelő helyét foglalja el, a másik ismérve szerint a középső, míg a harmadik ismérve szerint a sereghajtó kategóriába kerül.

Viszonylag kevés az a gazdaság, amelyik valamennyi ismérve alapján azonos csoportba

tartozik. A kategóriák átlagosának és kombinatív táblák felhasználásával viszont többé-kevésbé besorolhatók a szövetkezetek abba a kategóriába, amely fejlődési lehetőségüket legjobban jellemzi. A jövőkép felvázolásánál nem lehet eltekinteni a piacnak attól a vastörvényétől, amely szerint a jók még jobbak, a rosszak még rosszabbak lesznek. Ez természetesen csak általánosságban igaz, az egyes piaci szereplőkre nem vonatkozik. Az utóbbi évek erre az összefüggésre is rácsafoltak, mert a rosszak rosszabbak és többen lettek, de a jók nem lettek jobbak, sőt kondíciójuk jelentősen romlott. A nagyüzemeket ért diszkriminációk, az üzletrésztörvény, a földtörvény, a támogatáspolitikában való megkülönböztetés, az átalakulási kötelezettség mind arra int bennünket, hogy a gazdasági összefüggések mellett vegyük figyelembe a politikai szándékokat, indulatokat is.

Az utóbbi három évben az a sajátos helyzet állt elő, hogy a korábbi évek jellemző dinamikája megtört és erőteljes süllyedésbe ment át. A szövetkezetek valamennyi mutatója radikálisan romlott. Ezek összegében az előző évekhez képest is negatívabb képet alakítanak ki a szövetkezetekről. **Többen kerülnek a gyenge, bizonytalan jövőt ígérő kategóriákba és kevesebben a fejlődést, a**

dinamikát hordozó csoportokba. Mindezeket figyelembe véve az előző évinél is sötétebb kép vázolható fel a szervezetekről.

Azt már tudjuk, hogy az egyes szervezeteti csoportok különböző erőforrásokkal rendelkeznek és minden bizonnyal eltérő pályán fognak mozogni a következő években. A 2000-ben mérleget készítő 1532 szervezetetből:

- **gyenge adottságokkal és ingatag alapokkal rendelkezik** mintegy 750-760 szervezet. Ez a szervezeteknek éppen a **fele**. Ezek működtetik a szektor kapacitásának mintegy 20%-át, foglalkoztatják a szervezeteti dolgozó ugyancsak 20%-át. Nagy részük vagyonefelő, modernizációra csak kis részüknek van lehetősége, de ezt is kemény és kitartó munkával alapozhatják meg. **Többségük sodródik a felszámolás felé.** Közülük 150-200-nak van lehetősége a piaci versenyben megkapaszkodni és 6-8 év múlva fejlődési pályára állni. De ehhez is külső – főleg állami – segítségre van szükség. Számuk ennél lassabban csökken, mert a jobb kategóriából állandó utánpótlást kapnak, illetve a jobb egy része előbb ide csúszik le, majd innen távozik.
- mintegy 420-430 szervezet **közepes** erőállapotban várja sorsa jobbrafordulását. Ezek a szervezeteti kapacitásnak mintegy 35%-át birtokolják. A közgazdasági viszonyok javulásával és egy adósság konszolidációval (vagy azt kiegészítő garanciahitellel) nagy részük fejlődési pályára állhat és a maguk és környezetük előnyére megerősödhet. Közülük mintegy 250-300 meg is kapaszkodhat a fejlődési pályán. A többiek valószínűleg az alsó, elszegényedő kategóriába kerülnek és vagyont veszítve közprédává válnak. Egy szervezetbarát kormány azonban még ezek közül is sokat meg tudna menteni.
- mintegy 340-350 szervezet – a szervezeteknek kb. a **negyede** – viszont most is olyan erőállapotban van, hogy a nehézségek, a gazdasági-politikai bizonytalanság ellenére is eredményesen gazdálkodik, eddig még lépést tart a piaci követelményekkel. A közgazdasági viszonyok, vagy a kormány szervezetbarátságának javulásával ezek még nagyobb sebességre tudnának kapcsolni. Ezzel nemcsak tagságuk, de egész környezetük és az ágazat is nyerne, mert bővítenék a kistermelők integrációját, és dinamikusabban növelnék az exportképes árualapok volumenét. Ezek többsége most is (vagy még mindig) korszerű mezőgazdasági nagyüzemek, amelyek a fejlődés motorjai lehetnek. A szektor kapacitásának mintegy 45-50%-át működtetik, a dolgozók 40-45%-át foglalkoztatják. Az utóbbi évek szervezeteket ért durva támadásainak azonban nem tud mindegyikük ellenállni, ezért jelenleg 300-ra tehető azoknak a szervezeteknek a száma, amely a jövő fejlődésének tényezője és motorja lehet.

Mindebből arra a következtetésre lehet jutni, hogy a jelenleg működő 1532 szervezetnek mintegy **fele**, cca. 700-750 szervezet gondjaival, problémáival, sikereivel a következő 5-10 évben együtt fogunk élni. Előreláthatólag ennyien **megtartják működőképességüket és jelentős erőfeszítéseket tesznek gazdaságuk korszerűsítéséért**, modernizációért, a tagság életkörülményeinek javításáért. Nagy tömegű és egységes minőségű árut előállító képességük miatt a piaci kapcsolatokban tekintélyre tesznek szert. Ezek működtetik a szervezeteti szektor kapacitásának mintegy 65-70%-át. Ezeknek a szervezeteknek egy része lehetséges, hogy nem szervezeteti formában, hanem gazdasági társaságban fog működni. Ettől azonban megtarthatja nagyüzemi jellegét és környezetével való kapcsolatát, valamint reaktiválhatja integrációs képességét.

Mezőgazdasági gazdasági társaságok differenciálódása

A gazdasági társaságok – amint azt az első részekben is jeleztük – a szervezeteknél jóval bonyolultabb, ugyancsak **vegyes** képet felmutató szervezetek. Számuk 1993-ban 2016, 1995-ben 2856, 1997-ben 3870, 1999-ben 4335 és 2000-ben 4619 volt. Hét év alatt 2603-mal gyarapodtak, vagyis több mint **megdupláztak**. A szervezetekkel ellentétben szüntelenül szaporodnak, csak 2000-ben számuk 274-gyel nőtt. Ebben jelentős szerepe van a szervezetek gazdasági társaságokba való menekülésének. A gazdasági társaságok között megtalálhatók a volt állami gazdaságok utódszervezetei, de számos szervezet is ide menekítette át magát már az 1991-1994 évek, valamint az 1999 óta ismét felerősödő politikai, gazdasági támadások elől. A polgári koalíció kormányának 1998. évi hatalomra kerülése után a kormánynak a szervezetekkel szemben többször kinyilatkoztatott politikai bizalmatlansága és a már meghozott diszkriminációs törvények miatt számos szervezet a gazdasági társasági formát választja. Ezen túlmenően itt találhatók a korábbi nagyüzemek önállóított részlegei, gépműhelyek, állattenyésztő telepek, takarmányipari egységek, stb. Ezen kívül a szervezetek számát illetően igen jelentős csoportot képeznek a **nem mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó** gazdasági társaságok. Hogy mennyire vegyes társaságról van szó, azt jól jellemzi, hogy a 2000. évi általános mezőgazdasági összeírás adataiból arra lehet következtetni – pontos adatokat még nem közöltek –, hogy a gazdasági társaságoknak mintegy 40%-a rendelkezik földterülettel, illetve végez mezőgazdasági tevékenységet, a 60% közvetlenül kötődik a mezőgazdasághoz.

Az elmondottakból következik, hogy a csoportosítások trendjei, a belőlük levonható következtetések nem olyan határozottak, mint a szervezeteknél. Javítja a helyzetet, hogy mezőgazdasággal foglalkozó gazdasági társaságok számszerűleg ugyan mintegy 40%-át adják az összesnek, de ezek adták 2000-ben a szektor bruttó

termelésének több mint 80%-át. Lényegében a 100 millió forint feletti bruttó termelési értéket előállító gazdasági társaságok túlnyomó többsége mezőgazdasággal foglalkozik. Ezek adták 2000-ben a szektor termelésének 86%-át. Ezt figyelembe véve a számunkra fontos tendenciákat tehát fel tudjuk tárni, a lényeges összefüggéseket fel tudjuk deríteni.

A differenciálás módszerét és menetét a szövetkezeteknél ismertettük. Így erre most nem térünk vissza.

A mezőgazdasági gazdasági társaságok a bruttó termelési érték nagysága szerinti megoszlása

A mezőgazdasági gazdasági társaságok méretét, nagyságát, elsőként a **bruttó termelési érték** alapján vizsgáljuk. Az ennek alapján képzett színvonal-skálán itt is nyolc csoportot különböztetünk meg. A skála felső részében a **kiskapacitású**, a középső cellákban a **közepes méretű**, az alsó cellákban a **nagy méretű** gazdaságok kerültek. A nyolc csoport egyenkénti elemzésétől itt is eltekintünk, mert az túl aprólékos és terjengőssé tenné az elemzést. Ezért összevonjuk a csoportokat és kis, közepes, valamint nagy méretű szervezeteket különböztetünk meg. Természetesen, ahol az így képzett csoportokon belüli alcsoportok valamilyen sajátossággal rendelkeznek, azokra itt is felhívjuk a figyelmet. A gazdasági társaságok bruttó termelési érték nagysága szerinti csoportosítását a 7. táblázat tartalmazza.

A táblázat adatait vizsgálva szembevetendő, hogy a gazdasági társaságok és a szövetkezetek átlagos nagysága (mérete) között évről-évre csökken a különbség. A szövetkezetek termelési érték, vagy az árbevétel alapján mérve már csak 20%-kal nagyobbak a gazdasági társaságoknál. Egy szövetkezet 2000-ben átlagosan 121 millió forint termelési értéket produkált, egy gazdasági társaság pedig 101 millió forintot. Egy szövetkezetre 148 millió árbevétel jutott, egy gazdasági társaságra 126 millió. A szövetkezetek 35 fős átlagos létszámával szemben itt csak 15 fő a foglalkoztatottak átlagos létszáma. Itt nagyon **sok** – cca. 2000 – **az 1-2 főt foglalkoztató családi vállalkozás**. Ugyanakkor itt találhatóak a 300 főnél többet foglalkoztató és több milliárd forint termelési értéket előállító **nagy részvénytársaságok** és a szövetkezetekből átalakult gazdasági társaságok. A gazdasági társaságokban a saját tőke nagysága átlagosan 62 millió forint, a szövetkezetekben 100 millió forint. A gazdasági társaságoknál nő, a szövetkezeteknél csökken a saját tőke állománya. Ezekből az adatokból már következtetni lehet, hogy a differenciálódás lényegesen nagyobb lesz, mint a szövetkezeté.

A 2000-ben mérleget készítő 4619 gazdasági társaságból 2758 tartozott a **kicsi, vagy törpeszervezetek csoportjába**. Ezeknél a bruttó termelési érték 0-25 millió forint között van. A gazdasági társaságoknak tehát **60%-a kisszervezet**. Számuk az előző évhez képest 59-cel – 2%-kal – gyarapodott. Nagy számuk és arányuk ellenére a termelési értékből csak 3,5%-kal, az árbevételből 5,6%-kal részesednek. A munkaerő 8%-át, átlagosan

2 főt foglalkoztatnak. A szektor kapacitásának mintegy 6-7%-át működtetik. A 2000 évet 2,2 milliárd forint veszteséggel zárták.

Teljesítményük 2000-ben a kisszövetkezetekkel ellentétben a legtöbb mutató alapján – folyó áron számolva – némi gyarapodást jelez. Sok közöttük a **kényszervállalkozó**. Más lehetőség hiányában, főleg vidéken, sokan megpróbálják a vállalkozásnak ezt a formáját.

A **közepes méretű gazdaságok száma** – ahol a bruttó termelési érték 25-100 millió forint között van – 2000-ben 979 volt. Az összesnek 21%-a tartozik ebbe a kategóriába. Számuk ez évben 95-tel, 11%-kal gyarapodott. A szektor által előállított termelési értékből 11%-kal, az árbevételből 13%-kal részesedtek. Összesen 8300 főt foglalkoztattak, a dolgozók 12%-át. Átlagosan 8 fő jut egy gazdaságra. A szektor kapacitásának 11%-át működtetik. Az évet 1,5 milliárd forint nyereséggel zárták, szemben a múlt évi 100 millióval. Ez legtöbbjükkel vegetálásra ad lehetőséget, amit jelez, hogy számbeli gyarapodásuktól jóval elmarad mind a termelési érték, mind az árbevétel, mind az eszközállomány, mind a saját tőke gyarapodása. Ugyanis amíg a gazdaságok száma 11%-kal nőtt, addig ezek a mutatók átlagosan 6%-kal javultak folyó áron számolva. A munkaerő létszáma 1300 fővel – 14%-kal – csökkent.

Az ismertett adatok azt mutatják, hogy ez a csoport is igen nehezen éli át a közgazdaságilag nehéz éveket. A környezet mostohasága mellett legtöbbjüket sújtják az üzemen belüli aránytalanságok is. Ezek között szép számmal találhatóak a szövetkezetekből, állami gazdaságokból kivált üzemrészek. A kiszakadás nagy sebeket okozott, amit nehezen lehet begyógyítani. Ezeknél lehet a legjobban tanulmányozni a termelőeszközök közötti aránytalanságból fakadó gondokat. A föld-, gép-, épület-, munkaerő közti arányosság itt szakadt szét a legfőjében. Az ezek közti arány helyreállítására nagyon jelentős befektetésre volna szükség.

A minőségi változás a szövetkezetekhez hasonlóan itt is 100 millió forintnál nagyobb bruttó termelési értéket előállító csoportnál következik be. Ezek **nagy gazdaságok**. Ebbe a csoportba 2000-ben a 4619 gazdaságból 882 gazdaság került, 139-cel több, mint 1999-ben. Ez a csoport a mezőgazdaságba sorolt gazdasági társaságoknak csak a 19%-át teszi ki, de itt állítják elő a bruttó termelési érték 86%-át és ezek rendelkeznek az eszközállomány 79%-ával. Itt foglalkoztatják a dolgozók 80%-át, 55 ezer főt, 2 ezerrel többet, mint egy évvel korábban. Ide koncentrálódik a saját tőkeállomány 85%-a. A gazdasági társaságokban keletkezett **jövedelem** (15,2 milliárd forint) **szinte teljes egészében itt csapódik le**. Ez a csoport tudja csaknem minden lényeges mutatóját javítani. A nagy gazdasági társaságok **többsége mezőgazdasági termeléssel foglalkozik**, amit jelez az is, hogy számuk 19%-a a gazdasági társaságoknak, de a földbérleti díj 83%-át ezek fizetik. A szektor kapacitásának 82%-át működtetik.

A nagy gazdaságokból is kiemelkedik **191 szervezet, amelyek 2000-ben 500 millió forint feletti termelési értéket produkáltak.** Itt található a gazdasági társaságokká átalakult állami gazdaságok, a mezőgazdasági szövetkezetek és ezek utódszervezetei. Egy gazdaság átlagosan 1,3 milliárd forint termelési értéket termelt és 1,6 milliárd forint

eszközállománnyal rendelkezik. Itt egy gazdaság átlagosan 169 főt foglalkoztat. A nyereségnek 60-70%-a évről évre itt csapódik le. 2000-ben egy gazdaságra 52 millió jövedelem jutott, így az is csak 3,6%-os árbevétel-arányos jövedelmezőséget jelentett.

7. táblázat

A mezőgazdasági gazdasági társaságok megoszlása a bruttó termelési érték nagysága szerint

Egy gazdasági társaságra jutó bruttó termelési érték	Gazdaságok száma			Bruttó termelési érték Mrd Ft			Foglalkoztatottak száma 1000 fő		Saját tőke Mrd Ft		Adózás előtti eredmény Mrd Ft	
	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000
5 Mo Ft alatt	1629	1620	1585	2,0	1,9	1,5	1,4	1,6	6,2	6,4	-1,3	-1,9
5,1-15,0 Mo Ft között	686	712	805	6,3	6,5	7,5	1,9	2,1	5,9	8,1	-0,2	0,3
15,1-25,0 Mo Ft között	324	367	368	6,1	7,2	7,2	1,8	1,8	2,8	3,9	-0,3	0,0
25,1-50,0 Mo Ft között	426	494	549	15,3	17,9	19,5	3,9	3,4	9,5	10,3	-0,1	0,2
50,1-100,0 Mo Ft között	359	390	430	25,6	28,4	30,7	5,7	4,9	14,5	14,9	0,2	1,3
100,1-250,0 Mo Ft között	388	431	446	62,3	69,6	71,0	12,7	10,4	37,0	33,8	0,4	1,2
250,1-500,0 Mo Ft között	155	194	245	55,4	68,0	84,1	11,5	12,1	40,8	46,1	2,2	4,0
500,0 Mo Ft felett	123	127	191	166,3	180,3	245,8	27,6	32,2	131,6	161,3	5,5	10,0
Összesen	4080	4335	4619	339,2	380,0	467,2	66,5	68,6	248,4	248,9	6,4	14,5

Forrás: APEH mérlegösszesítők

A mezőgazdasági gazdasági társaságok eladósodottság szerinti megoszlása

A gazdasági társaságoknál az adósság problémája a szövetkezeteknél is **súlyosabb**. Egyrészt az **adósság összege 3,3-szor nagyobb** a szövetkezetekénél (377 milliárd forint), másrészt az eszközállományhoz viszonyított értéke 28%-kal nagyobb amazokénál (531 forint). A mezőgazdasági társaságok adósságállományának alakulását a 8. táblázatban foglaltuk össze.

A táblázat adataiból megállapítható, hogy a gazdasági társaságok eladósodás igen gyors volt. 1992-ben még csak 30 milliárd forint volt a kötelezettség, hét év múlva, 1998-ban ennek már 7,7-szerese, 235 milliárd forint. Ez 2000-ig 100 milliárd forinttal nőtt és elérte a 337 milliárd forintot. Az adósságon belül a hosszúlejáratú hitelállomány 105 milliárd forintot, a rövidlejáratú hitelállomány 232 milliárd forintot tesz ki. Az eladósodás gyors üteme, feltehetőleg összefügg az induláskori elégtelen eszköz ellátottsággal és a bankok szövetkezetekhez viszonyított jóval lojálisabb, adakozóbb kedvével. Ide bőkezűen adták a hitelt, igaz erre akkor a hatalom is ösztönözte őket.

A gazdasági társaságok eladósodottsága azonban különböző. Egyesek túlzottan, mások kevésbé vannak eladósodva. Ennek bemutatására a gazdasági társaságokat is a szövetkezetekhez hasonlóan egy adósság-skálán helyezük el, amelyet néhány fontosabb adattal együtt a 9. táblázatban

rögzítettünk. Az adósság-skála különböző csoportjaiba aszerint kerülnek a szervezetek, hogy az összes kötelezettség hány százalékát teszi ki az összes eszközállománynak. **Kedvező** helyzetben azok a szervezetek vannak, ahol ez a mutató „0”, vagy igen alacsony (20% alatti). **Közepesen** eladósodottak csoportjába azok a szervezetek kerültek, ahol a mutató 20,1-50% közötti értéket mutat. **Súlyosan** eladósodott gazdaságoknak tekinthetjük azokat, ahol ez a mutató meghaladja az 50%-ot.

Az **adóssággal nem, vagy csak kis mértékben eladósodott** szervezetek száma 899 volt 2000-ben, az összesnek 19,6%-a. A teljes adósságállomány 337 milliárd forint összegéből ezt a csoportot 4,6 milliárd forint terhelte. Ennek fedezetére rendelkezésre állt, mintegy 39 milliárd forint saját tőke és 44 milliárd forint eszközérték. Ez 8-9-szoros fedezettséget jelent. A visszafizetés itt tehát nem jelent gondot. A kevésbé eladósodott gazdasági társaságok viszont a szektor kapacitásának csak 8%-át birtokolják. A kapacitásoknak az ilyen kis hányada adósságmentes, vagy minimális adóssággal terhes, mert az ide tartozó gazdaságok 85%-a kisszervezet, ahol köztudottan kicsi a termelő kapacitás és hitelt sem vesznek igénybe. A csoporthoz tartozó gazdaságok 9%-a közepes, 6%-a nagyméretű szervezet. Ennek ellenére 2000-ben a kevésbé eladósodott gazdasági szervezetek 2,9 milliárd forint nyereségre tettek szert, 72%-kal többre, mint az előző évben.

Adósság állomány a mezőgazdasági társaságokban

Me.: Milliárd Ft

Év	Összes kötelezettség	Ebből hosszú lejáratú	Ebből rövid lejáratú	1000 forint eszközállományra jutó adósság Ft
1992	30,4	4,7	25,7	502
1993	61,5	11,2	50,2	424
1994	80,6	17,3	63,3	453
1995	100,7	14,6	76,1	442
1996	137,6	29,2	108,4	486
1997	179,2	49,2	130,0	540
1998	235,2	76,9	158,3	538
1999	279,4	87,2	192,3	525
2000	337,0	105,2	231,7	531

Forrás: AKII. A mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai, továbbá mérlegösszesítők.

A közepesen eladósodott gazdasági társaságok száma 2000-ben 1125 volt, az összesnek 24,5%-a. A csoportra a 337 milliárd forint kötelezettségből 100 milliárd forint jutott, vagyis az összes adósság 30%-a. Ezzel szembeállítható 167 milliárd forint saját tőke, 277 milliárd forint eszköztértek. Ez 1,7-2,7-szeres fedezettséget jelent. Javítja a helyzetet, hogy ez a csoport 2000-ben 11,8 milliárd forint jövedelmet ért el. Bár a csoportot nagy számuk miatt – 49,4% erejéig – a kis szervezetek uralják, a másik felén – 21,4%-án – a közepes szervezetek, 29,4%-án pedig a nagy szervezetek osztoznak. A csoport jelentőségét mutatja, hogy a szektor kapacitásának 48-50%-át működtetik. Az adósságteher viszont nagyon visszafogja fejlesztésüket, korszerűsítésüket. Itt is az a helyzet, hogy az adósságteher miatt nem tudják a jövedelemnövelést megalapozó korszerűsítéseket, szükséges eszközcsereket végrehajtani. **Az elégtelen jövedelem miatt pedig nem tudnak az adósságtehertől megszabadulni.** Eladósodásuk üteme 2000-ben mérséklődött, mindössze 10%-kal nőtt. Kamatterhük 2000-ben 8 milliárd forint volt. A csoporton nagyon segítene az **adósságrendezés**, vagy a **kedvezményes** garanciahitel. A növekedésnek ez adhatná meg az alapját.

A **nagyon eladósodott** 2572 gazdasági társaság képezi a szektor szervezeteinek 56%-át. Ez nagyon **magas arány**. (A nagyon eladósodott szervezetek aránya a szövetkezeteknél „csak” 39% volt.) Ezek adósságállománya több mint 50%-kal haladja meg az összes eszközállomány értékét. A 337 milliárd forint összes adósságból 232 milliárd forint – az összesnek 69%-a – terheli őket. Ezek adósságállománya nőtt a legnagyobb mértékben és a legnagyobb ütemben. Ezzel szembeállítható 77 milliárd forint saját tőke és 314 milliárd a forint eszközállomány. Vagyis a fedezettségi mutató alig haladja az 1-et. Valamennyi gazdaságnagyság kategóriába sorolt gazdaság többsége ide, a túlzottan eladósodottakhoz tartozik. A nagyon eladósodottak csoportjának 55,4%-a kisszervezet, 25,5%-a a közepes csoport és 19,1 a nagy szervezet.

A szektor kapacitásának 44%-át működtetik, tehát túl sokan vannak, és elég nagy teljesítőképességgel rendelkeznek ahhoz, hogy le lehessen írni őket. **Az adósság szintjük olyan**

magas, hogy azt saját erőből aligha tudják megoldani. Helyzetüket tovább súlyosítja, hogy a 2000. évet 250 millió veszteséggel zárták.

Különösen súlyos annak az 579 szervezetnek a helyzete, amelyeknél a 36,1 milliárd forintot kitevő adósság meghaladja az eszközállomány összegét. Ezek egyértelműen **vagyonfelélők**. Saját tőkéjüket már felélték, sőt 2000-ben az már 5,8 milliárd hiányt mutatott. Ezek között is található 90 közepes méretű és 33 nagy méretű gazdaság. Ez a csoport külső segítség nélkül az **adósságcsapdából biztosan nem tud kimenekülni. Egyedi adósságrendezéssel** viszont jelentős részüket még meg lehetne menteni a teljes ellehetetlenüléstől és eszközeik elherdálásától.

A gazdasági társaságok eladósodottságát figyelembe véve a **9. táblázatból** megállítható, hogy helyzetük évek óta mozdulatlan, sőt súlyosbodik. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy évről-évre csökken a kevésbé eladósodott és **nó a túlzottan eladósodott szervezetek száma**. A közzgazdasági környezet javulása nélkül, továbbá az agrárrolló nyílása miatt ez súlyos gondot jelent és a gazdasági szervezeteknek csak egy kisebb része lesz képes az EU követelményeinek megfelelni.

Az elmondottak ellenére a gazdasági társaságok adósságproblémáját nehéz megítélni, mert nem tudni, hogy abból mennyi az olyan gazdaság, amely mögött egy tőkeerős vállalkozás (városi ügyvéd, beruházási vállalkozó, pénzügyi szaktanácsadó, az „ország érdekeiért” harcoló politikus, más területen sikeresen működő Kft, Rt.) áll. Ezek keresztkezesség vállalás ürügyén sok olyan hitelt vesznek-vettek fel, amelyek nem a gazdaságban dolgozók életkörülményeinek, szociális helyzetének a javítását szolgálják, hanem a jövőben nagyon jól kamatozó tőkebefektetésnek tekintik. Amennyiben ezeket is figyelembe vesszük, és hozzávetőlegesen számítás készítenk az adósságcsapda megoldásának lehetőségeiről, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a gazdasági társaságok adósságának rendezéséhez – egyedi felületvizsgálattal egybekötve – mintegy 120-130 milliárd forintra van szükség. Ez a szövetkezetek 85-90 milliárdjával együtt a tavalyi 165-170 milliárddal szemben 2000-ben már 210-220 milliárd forint külső (állami) segítséget igényelne.

A mezőgazdasági gazdasági társaságok megoszlása az eladósodottsága nagysága szerint

Az összes kötelezettség az összes eszközállomány %-ában	Gazdaságok száma			Összes eszközérték Mrd Ft		Összes kötelezettség Mrd Ft		Árbevétel Mrd Ft		Adózás előtti eredmény Mrd Ft	
	1998	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000
Nincs adósság	157	150	174	1,0	0,7	0,0	0,0	0,8	0,5	-0,0	0,0
1-10% adósság	335	381	453	15,2	18,6	0,6	0,8	8,0	10,8	0,5	1,0
10,1-20% adósság	220	231	272	20,0	24,9	3,3	3,8	16,7	21,2	1,2	1,9
20,1-30% adósság	246	256	315	49,2	65,6	12,3	16,0	40,6	58,7	2,3	4,1
30,1-50% adósság	595	691	810	199,0	211,3	78,3	83,8	165,4	194,0	5,5	7,7
50,1-75% adósság	979	1012	1143	154,8	200,2	93,9	122,7	145,8	181,0	1,7	4,6
75,1-100% adósság	882	916	850	71,9	91,1	62,3	78,2	74,9	100,6	-1,3	-0,8
100% feletti adósság	647	684	479	21,1	22,6	28,7	31,6	20,8	17,6	-3,6	-4,1
	4061*	4320*	4596*	532,1	634,9	279,4	336,9	473,0	584,4	6,4	14,5

*1998-ban 19, 1999-ben 15, 2000-ben 23 gazdaságnak nem volt eszközállománya

Forrás: APEH mérlegösszesítők, 1998, 1999, 2000 év

A mezőgazdasági gazdasági társaságok jövedelmezőség szerinti megoszlása

A mezőgazdasági gazdasági társaságok jövedelemtömegének alakulása hasonló hullámmintán ment keresztül, mint a szövetkezeteké. A jövedelem összegének alakulását az 1989-2000 évek közötti változását, valamint annak az árbevételhez viszonyított százalékát a 10. táblázat tartalmazza. Ebből látható, hogy 1989-ben – az akkor még állami gazdaságok néven ismert szervezetek 4,9 milliárd forint eredménnyel zárták az évet. Ez akkor az árbevételnek a 4%-át jelentette. A tulajdonképpen mélyrepülés 1991-ben kezdődött. A nagyüzemek felszámolását az akkori kormányzat profiltisztítás, kisebb egységekre bontás, kárpótlás és gazdasági társaságokká történő átalakulás címén akarta elvégezni. A „munka eredménye” a termelés csökkenésében, a munkaerő tömeges leépítésében és a gazdálkodás 1991-1993 közötti veszteségesse válásában mérhető le. Ezekben az években az árbevétel nem nyereséget, hanem **veszteséget** tartalmazott. 1993-ban, amikor a gazdasági társaságok 2,3 milliárd forint veszteséget értek el, minden 100 forint árbevétel 2 forint veszteséget tartalmazott. A gazdálkodás három igen sovány veszteséges éve után **1994-től kezdtek** a gazdasági társaságok is **nyereségesse** válni. A nagyobb ugrás itt is 1995 után következett be, amikor is 11 milliárd forint adózás előtti eredményre tettek szert, ami már több mint háromszorosa volt az előző évnek. Ez az eredménytömeg az árbevételnek a 4,5%-át jelentette. Az 1996. évi visszaesésben jelentős szerepe volt a hat tartós állami tulajdonba került gazdasági társaság egyenként 100 millió forintot meghaladó eredménycsökkenésének. Ezek együttesen a tartós állami tulajdonú 27 gazdaság 1995 évi, mintegy 5 milliárd forint eredményét a felére csökkentették. Az eredménynövekedés dinamikájának megtörése mindenképpen aggasztó, mert az amúgy is csekély jövedelem lett még kevesebb. A jövedelem növelés pedig elengedhetetlen az esedékes modernizáció végrehajtásához. 1997-ben az ÁPV Rt. ezeket a tartós állami tulajdonú gazdaságokat mintegy 4

milliárd forint tőkeemelésben részesítette és az osztalék befizetésétől is eltekintett. Ez ha nem is végleges, de átmenetileg elfogadható megoldást jelentett. Az 1997. évi eredmény javulásában ennek fontos szerepe van.

1998-ban a gazdasági társaságok jövedelme ugrásszerűen emelkedett. A jövedelem nagysága 24,8 milliárd forintot ért el, ami kétszerese az előző évnek. Az árbevétel-arányos nyereség is eddig nem tapasztalt mértékben 5,4%-ra emelkedett. Ez az eredményjavulás, illetve annak mértéke váratlan volt, pláne azok után, hogy ebben az évben a mezőgazdasági termékek felvásárlási árai 4,3%-kal, az ipar belföldi árai 10,6%-kal nőttek. Az eredményjavulás mögött az állami támogatás összegének 10 milliárd forintos növekedése és kisebb részben a jó szövetkezetek egy részének gazdasági társaságokká történő átalakulása húzódik meg.

10. táblázat

Az adózás előtti eredmény alakulása a mezőgazdasági gazdasági társaságokban

Év	Adózás előtti eredmény Millió Ft	Az árbevétel %-ában
1989	4,855	4,0
1990	5,100	2,7
1991	-728	-0,5
1992	-880	-1,4
1993	-2,282	-1,8
1994	3,366	1,8
1995	11,004	4,5
1996	9,820	3,2
1997	11,392	3,1
1998	23,789	5,4
1999	6,621	1,4
2000	14,505	2,5

Forrás: A kettős könyvelést vezető mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai. 1993/1999. AKII, Budapest, 2001. APEH Mérlegösszesítők.

1999-ben negyedére – 6,6 milliárd forintra – csökkent a nyereség. Ebben az agrár olló további nyílásának és a támogatás visszaesésének volt döntő

szerepe. Az árbevétel-arányos jövedelem 1,4%-os lett. 2000-ben viszont 14,5 milliárd forintra nőtt a jövedelem, ami 2,2-szerese az előző évnek. Ez 2,5%-os árbevétel-arányos nyereségnek felel meg, vagyis minden 100 forint árbevételre 2,5 forint a nyereség. Ez bizony még nagyon alacsony.

Természetesen a jövedelmezőség javulása nem egyformán érintette a gazdasági társaságokat. Vannak, amelyek vesztesége akuttá vált, annak, amelyek nem tudtak megkapaszkodni egy szerény eredményességi szinten, de vannak olyanok is, amelyek magas jövedelmezőséggel zárták a 2000. évet. A továbbiakban ezt a **differenciált** mozgást elemezzük.

A gazdasági társaságok jövedelmezőségének szóródását a szövetkezeteknél elmondottakhoz hasonlóan itt is egy skála segítségével végezzük el.

A jövedelmezőségi skálát a *11. táblázat* tartalmazza, ahol a veszteséges és vagyonihiányos szervezetektől a magas jövedelmezőségű gazdaságokig kilenc csoportba soroltuk a gazdaságokat, attól függően, hogy az adózás előtti eredményük hány százalékát teszi ki az árbevételnek. Az elemezhetőség és a tendenciák határozottabb kidomborítása céljából a csoportokat három kategóriába vontuk össze. A legnehezebb helyzetben vannak és a skála legfelső részén helyezkednek el a **veszteséges gazdaságok**. **Közepes jövedelmezőségűnek** (bár nem kielégítőnek) tartjuk azokat a gazdaságokat, ahol ez az érték 0-10% között van. **Magas jövedelmezőségű gazdaságok**

csoportjába soroljuk azokat a szervezeteket, ahol az adózás előtti eredmény az árbevétel több mint 10%-át teszi ki. Megjegyezzük, hogy a 4619 gazdasági társaságból 616-ot a számítógép nem tudott értékelni, mert ennyinek nincs árbevétele. Ettől függetlenül a minden ismérvvvel rendelkező 4003 gazdasági társaság elég nagy számú ahhoz, hogy a jövedelmezőséget jellemző tendenciákat nyomon kövessük.

A színvonal-skálán a legszembetűnőbb jelenség a **veszteséges szervezetek** igen nagy száma és a szektoron belüli domináló aránya. 2000-ben ebbe a kategóriába a 4003 szervezetből 1427 gazdasági társaság tartozott, a szektor szervezeteinek 36%-a. Az előző két évben a gazdasági társaságoknak 40%-a tartozott a veszteséges kategóriába. Ha figyelembe vesszük az előbb említett árbevétellel nem rendelkező 616 gazdaságot, akkor ez az arány 2000-ben még nagyobb is lenne. A veszteséges gazdasági társaságok közel a felét tennék ki az összesnek. A veszteséges csoportba tartozó gazdaságoknak 77%-a kicsi, 15%-a közepes, 8%-a nagy méretű gazdaság. A gazdasági társaságok kapacitásának 21-22%-át működtetik a veszteséges szervezetek. A foglalkoztatottak 27%-a itt dolgozik. Ez a csoport 2000-ben 14,2 milliárd forint veszteséggel zárta az évet. Egy gazdaságra 10,0 millió (az árbevétellel nem rendelkezőket is beszámítva 7,0 millió forint) veszteség jutott. Itt minden 100 forint árbevételt 15 forint veszteség terhel.

11. táblázat

A mezőgazdasági gazdasági társaságok megoszlása a jövedelmezőség nagysága szerint

Adózás előtti eredmény az árbevétel %-ában	Gazdaságok száma		Adózás előtti eredmény Mrd Ft		Árbevétel Mrd Ft		Összes kötelezettség Mrd Ft		Foglalkoztatottak száma 1000 fő	
	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000	1999	2000
Veszteséges gazdaságok	1546	1427	-16,4	-14,2	123,0	110,4	102,0	93,5	21,5	18,3
0-3% közötti nyereség	754	877	1,7	3,5	151,6	225,4	73,2	104,0	19,8	24,2
3,1-6% közötti nyereség	363	485	3,4	4,7	82,0	111,1	36,8	49,9	11,4	11,0
6,1-10% közötti nyereség	307	352	3,7	5,0	46,4	61,4	22,1	31,4	6,2	7,1
10,1-15% közötti nyereség	227	215	3,4	3,2	28,9	26,3	14,6	13,1	3,8	3,8
15,1-20% közötti nyereség	129	157	2,3	4,3	13,7	25,2	7,0	9,5	1,4	1,6
20,1-25% közötti nyereség	105	96	4,4	2,6	19,5	11,2	10,6	7,2	1,1	0,9
25,1-30% közötti nyereség	66	65	0,5	1,6	2,0	5,5	1,4	14,3	0,3	0,4
30% feletti nyereség	292	329	3,6	4,2	5,9	8,1	7,6	7,5	0,9	1,1
Összesen	3789	4003	6,6	14,9	473,0	584,5	275,2	330,4	66,3	68,3

*1999-ben 546, 2000-ben 616 gazdaságnak nem volt árbevétele

Forrás: Mérlegösszesítők

A színvonal-skálán a legszembetűnőbb jelenség a **veszteséges szervezetek** igen nagy száma és a szektoron belüli domináló aránya. 2000-ben ebbe a kategóriába a 4003 szervezetből 1427 gazdasági társaság tartozott, a szektor szervezeteinek 36%-a. Az előző két évben a gazdasági társaságoknak 40%-a tartozott a veszteséges kategóriába. Ha figyelembe vesszük az előbb említett árbevétellel nem rendelkező 616 gazdaságot, akkor ez az arány 2000-ben még nagyobb is lenne. A veszteséges gazdasági társaságok közel a felét tennék ki az összesnek. A

veszteséges csoportba tartozó gazdaságoknak 77%-a kicsi, 15%-a közepes, 8%-a nagy méretű gazdaság. A gazdasági társaságok kapacitásának 21-22%-át működtetik a veszteséges szervezetek. A foglalkoztatottak 27%-a itt dolgozik. Ez a csoport 2000-ben 14,2 milliárd forint veszteséggel zárta az évet. Egy gazdaságra 10,0 millió (az árbevétellel nem rendelkezőket is beszámítva 7,0 millió forint) veszteség jutott. Itt minden 100 forint árbevételt 15 forint veszteség terhel.

Az elégséges, vagy közepes jövedelmezőségű szervezetek (itt az eredmény az árbevétel 0-10%-át teszi ki) száma 2000-ben 1714 volt, ami a szektor gazdaságainak 43%-át adta. A közepes és nagy méretű gazdaságok terephelye ez, mert a nagygazdaságok 70%-a, a közepes nagyságú gazdaságok 58%-a tartozik ide. A kisméretű gazdaságoknak pedig csak a 25%-a került az elégséges jövedelmezőségű csoportba. A közepes jövedelmezőségű gazdaságok a szektor kapacitásának mintegy 63%-át működtetik, a dolgozóknak is 62%-át foglalkoztatják. Az árbevétel 68%-át adják. Ez a csoport 13,2 milliárd forint nyereséggel zárta a 2000. évet, mi egy gazdaságra számítva 7,7 millió forintot jelent. Minden 100 forint árbevételén 3,3 forint volt a nyereség.

A **jól jövedelmező** kategóriába tartozó **gazdaságok** (itt az eredmény az árbevételnek meghaladja a 10%-át) száma 2000-ben 862 volt, ami a szektor gazdaságainak 22%-át tette ki. Inkább a kisgazdaságoknak kedvezett a „szerencse”, mert a magas jövedelmezőségük zömmel közülük kerül ki. A kisméretű gazdaságok 20%-a, a közepes méretűek 17%-a, a nagy méretűeknek pedig 12%-a került ebbe a kategóriába. A jól jövedelmező 862 gazdaság a szektor 16%-át működtette, átlagosan 9 főt foglalkoztatva. A jól jövedelmezők csoportja 2000-ben 15,8 milliárd forint nyereséget ért el, egy gazdaságra számítva 18,3 millió forint jutott. A csoport árbevétel-arányos nyeresége 20,7% volt, vagyis 100 forint árbevételén 20,7 forintot kerestek.

A táblázatból az is látható, hogy a jövedelemképződés 2000-ben tovább torzult, mert a szövetkezetek átlagosan 5,1 millió forint veszteséggel, a gazdasági társaságok pedig 3,2 millió forint nyereséggel zárták az évet. A korábbi években egy gazdaságra jutó jövedelem a szövetkezetekben legalább kétszer akkora volt, mint a gazdasági társaságokban. Ez azt jelenti, hogy a szövetkezetek helyzetének romlása az utóbbi két évben felgyorsult.

Következtetések a mezőgazdasági gazdasági társaságok jövőjére

A szövetkezetekhez hasonlóan a gazdasági társaságokról is sok ismerettel rendelkezünk, amelyek alapján nem csak jelenlegi helyzetüket, de a jövőben várható lehetőségüket, mozgásirányukat is meghatározhatjuk. Ezeket elvégeztük és arra a következtetésre jutottunk, hogy a 2000-ben mérleget készítő 4619 gazdasági társaságból

– 2600-2650 szervezet, a gazdasági társaságok mintegy **55-60%-a gyenge adottságokkal és ingatag gazdasági alapokkal rendelkezik.** Ezek általában **kiskapacitású** szervezetek, **alacsony jövedelmezőségűek** és túlzottan **eladósodottak.** Többségük vegetáló, vagyonfelélő. A szektor kapacitásának cca. 18-20%-a felett rendelkeznek. A dolgozóknak egynegyedét foglalkoztatják. Nehézségeik ellenére is nagyon szívósak, mert az esetek nagy részébe a család egyetlen megélhetési lehetősége. Sok közöttük a **kényszervállalkozás.**

Évenként közülük **sokan tönkremennek, és helyükbe mások lépnek.** Igen problematikus csoport, közülük kevesen lesznek a piac megbízható szereplői. Szívósságuk miatt viszont nem lehet számuk lényeges csökkenésére számítani. Ezen tulajdonságok miatt egy részük a magasabb kategóriába léphet. A piaci viszonyok rendeződése és a munkahelyek számának bővülése esetén – feladva jelenlegi vállalkozását – szívesebben választanák a biztonságosabb munkahelyet. Mivel erre – valószínűleg – még várni kell, számuk lényeges csökkenésére nem lehet számítani. A vállalkozási kényszer miatt **számuk nő** a jövőben is.

- Mintegy 1150-1200 gazdasági társaság adottságai, lehetőségei alapján **közepes színvonalúnak** minősíthető. Ezek a **szektor gazdaságainak egyharmadát** (33-37%-át) képviselik. A piac rugalmas, gyors alkalmazkodásra képes szervezetei lehetnének, amennyiben adóssághatárjuk csökkenne, jövedelmezőségük javulna. Egy részük olyan problémákkal küszködik és olyan terheket cipel, hogy az alsóbb kategóriákba sodródhatnak, vagyonukat felélik, majd kirotálódhatnak a piaci versenyben. Az alsóbb kategóriákból viszont a kihullók helyébe újak lépnek. Többségük azonban nemcsak megkapaszkodhat, de néhány százalékuk feljavulva, magasabb kategóriába kerülhet. Közülük mintegy 800-900-an megélik a következő tíz évet. A szektor kapacitásának mintegy 33-36%-át birtokolják és a dolgozóknak is cca. ilyen arányát foglalkoztatják. Az egyedi adósságrendezés vagy kezdeményes hitelezés nagy lendület adhatna fejlődésüknek.
- Mintegy **800-850 gazdasági társaság** jelenlegi kapacitása jövedelmezősége, adósságállománya alapján már most is **gyorsabb fejlődésre** volna képes. Ezek között található a tartós állami tulajdonba került gazdaságok, a nagy mezőgazdasági termelőszövetkezetek és szolgáltató társaságok. Az integráció szervezésében, a termelés mennyiségi-minőségi javításában nagy szerepet játszhatnak. **Szerepük a jövőben várhatóan nőni fog,** a jövedelem és a tőke egyre nagyobb tömegét vonzzák magukhoz. Jelenleg a szektor kapacitásának mintegy 45-50%-át birtokolják. A dolgozóknak is mintegy 40%-át foglalkoztatják. Számuk a közgazdasági és politikai viszonyoktól függően változik, ami azt is jelenti, hogy a gazdasági stabilitás még ezeknél a jó gazdaságoknál sem teljesen szilárd, egy részük könnyen megingatható.

Mindezeket összefoglalva látható, hogy a mezőgazdasági gazdasági társaságok sajátos szerveződések, ahol a kiskapacitású családi vállalkozástól a több tízmilliósi értéket produkáló szervezetekig minden megtalálható. Többségüket szívósságuk, rugalmasságuk a piac kedvezőtlen hatásaival szemben is edzetté teszi, ezért 3500-4000 körüli különböző nagyságú és adottságú szervezettel biztosan lehet számolni.

IRODALOM

Magyarország mezőgazdasága a 2000. évben. ÁMÖ 2000.
Központi Statisztikai Hivatal
Mezőgazdasági termelés 1998. 2001. Központi Statisztikai Hivatal
Takács J. (1998): Differenciálódás a mezőgazdasági és
élelmiszeripari szervezetekben az 1997. évben. MTA
Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest (Kézirat)

Takács J. (2002): A mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek
differenciálódása a 2000. évben. MTA
Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest (Kézirat)